

Suomi Tietolomake sosiaalihuolto- ja tukipalvelusektorista vammaisille henkilöille

Osa EASPD:n verkkosivuilla tarjottavasta Maiden tietolomakkeet -sarjasta

Kirjoittajat Hisayo Katsui, Teppo Kröger ja Katja Valkama.

Koordinointi ja editointi: Policy Impact Lab

SOSIAALIHUOLLON JA TUEN ALAJAOSTOT JA NIIDEN MÄÄRITELMÄT

Suomen hyvinvointijärjestelmä noudattaa pohjoismaista mallia, jossa useimmat palvelut tuotetaan ja rahoitetaan julkisista varoista, ja tämä näkyy myös vammaispalveluissa. Suomessa vammaispalvelut ovat paikallisviranomaisten vastuulla (kunnat, joiden hallinto perustuu paikalliseen hallintoon), vaikkakin osa rahoituksesta tulee valtionhallinnolta apurahoina ja pieni osa palvelun käyttäjiltä, eli vammaisilta henkilöiltä. Suomessa keskitytään enenevässä määrin ottamaan vammaisia ihmisiä mukaan tavalliseen koulutukseen ja sosiaali- ja terveydenhuoltoon erikoispalveluiden sijaan. Seuraavassa tekstissä esitetään, kuinka vammaispalvelut toimivat Suomessa periaatteellisesti, eli lain mukaan. Käytännössä näiden kaikkien palveluiden saaminen voi olla hankalaa kunnasta riippuen, koska eri kunnilla on erilaiset menetelmät ja kriteerit palveluiden saamiseen ja tuottamiseen.

Varhaiskasvatus

Varhaislapsuudessa (ennen kouluikää, joka on 7 vuotta, vaikkakin kehitysvammaisten koulun aloitusaika voi olla pidempi kuudesta vuodesta jopa 11 vuoteen) Suomen kunnat ovat lapsen vamman laadusta huolimatta vastuussa lasten integroimisesta valtavirran palveluihin, kuten terveydenhoitoon, päivähoitoon, sosiaalipalveluihin ja varhaiskasvatukseen ja -hoitoon korostaen enemmän lapsen osaamista kuin kyvyttömyyttä. Kuntien tavallisten koulujen sekä terveys- ja sosiaalipalveluiden odotetaan siten kiinnittävän huomiota vammaisten lasten tarpeisiin, kuten kulkemisen esteettömyyteen ja tiedonsaantiin. Vain silloin, kun tavalliset palvelut eivät sovellu vammaisten henkilöiden tarpeisiin, kunnat tarjoavat erikoistuneita sosiaalipalveluita vammaisille henkilöille. Nämä sisältävät esimerkiksi henkilökohtaisen avustajan, kuljetuspalvelut ja kotihoidon, vaikka eri kuntien välillä onkin eroavaisuuksia niiden paikallisen päätösvallan takia. Kuntoutus- ja terapiapalvelut ovat julkisen terveydenhuollon järjestämiä.

Kuntien odotetaan tarjoavan hoitohenkilöstölle ja päivähoidon työntekijöille tietoa ja osaamista vammaisen lapsen mukaan ottamisesta ryhmään, ja kuinka ympäristöä on mukautettava. Lisäksi kunnat voivat palkata erikoislastentarhanopettajia tai erikoisavustajia tavallisiin lastentarhoihin. Useissa kunnissa vammaisten ja kroonisesti sairaiden lasten vanhemmat voivat saada vertaistukea sekä neuvontaa psykologeilta, sosiaalityöntekijöiltä tai muilta kuntien ammattilaisilta ja/tai kolmannelta sektorilta.

Koulutuksen tukeminen¹

Maantieteellisesti lähintä koulua pidetään ensisijaisena kouluna kaikille vammaisille lapsille erikoisopettajien tai -avustajien tukemana, jos lapsen vanhemmat niin haluavat. Kun vammaisen lapsi ei voi osallistua tavalliseen opetukseen esim. kognitiivisen vamman laadusta johtuen, kunnat tarjoavat vain siinä tapauksessa erityisopetusta. Sekä tavallisissa että erityiskouluissa kuntien odotetaan mukauttavan fyysistä esteettömyyttä sekä sosiaalista/kulttuurista ympäristöä vammaisen lapsen tarpeisiin sopivaksi. Lisäksi kuntien kouluissa voi olla erityisopettajia, avustajia/tutoreita, tulkki- tai viestintäpalveluita, tukipalveluita ja apulaitteita koululaisille (Peruskoululain 628/1998 mukaan). Myös kunnat tarjoavat aamu- ja iltapäivähoitoa kehitysvammaisille lapsille. Kuuroilla suomalaislapsilla on oikeus saada opetusta Suomen viittomakielellä. Tämä on valtion rahoittamaa koulutusta (Kansaneläkelaitos KELA). KELA voi korvata oppimisen apuvälineitä, kuten tietokoneita ja niiden oheislaitteita, lapsille, joilla on erilaisia vammoja. Lisäksi kuntien vammaispalvelut korvaavat kuljetuksen myös koulujan jälkeen sellaisille, jotka eivät pysty kulkemaan kouluun turvallisesti tai ilman kohtuuttomia hankaluuksia.²

¹6 vuoden ikäiset lapset menevät esikouluun vuodeksi, ala-asteelle 7 vuoden iässä kuudeksi vuodeksi ja yläasteelle 13 vuoden iässä kolmeksi vuodeksi.

²Kaikki lapset, jotka asuvat yli viiden kilometrin päässä kotoaan saavat kunnilta ilmaisen kuljetuksen kouluun perusopetuksessa, mikä kattaa ala- ja yläasteen.

Työllistymisen tukeminen

Yleiset kuntien työllistymispalvelut tarjoavat neuvoja, ohjeita, koulutusta ja palkkatuettua työtä ilmaiseksi sekä yksilöille että työntekijöille. Työnantajat voivat saada taloudellista tukea työpaikan mukauttamiseen vammaiselle sopivaksi. Vammaisilla henkilöillä on oikeus käyttää näitä palveluita samoin kuin kaikilla muillakin. Lisäksi kunnat tarjoavat erikoistuneita työllistämispalveluita vammaisille henkilöille. Nämä sisältävät päivätoimintaa (eli toimintakykyä tukevaa vapaa-ajan toimintaa) tai ammattikoulutusta ja elämäntaitojen opettelua, jotka tukevat kehitysvammaisten työllistymistä. Näillä toimilla tuetaan yli puolta (15 000:tä 25 000:sta) työikäisistä kehitysvammaisista henkilöistä, jotka osallistuvat kuntien järjestämiin työllistymistoimiin (Kehitysvammaliitto 2016)³.

Päivähoito

Kunnat tuottavat päiväkeskustoimintaa vakavasti kehitysvammaisille, jotka eivät käy töissä. Noin 25 000:sta kehitysvammaisesta työikäisestä noin 5 000–6 000 käyttävät päiväkeskustoimintapalveluita.

Elämisen tukeminen

Vammaispalvelulain 380/1987 mukaan vammaiset henkilöt voivat saada erityistä tukea, kun tavalliset kunnalliset palvelut eivät riitä täyttämään heidän tarpeitaan. Kuntien sosiaalityöntekijöiden odotetaan laativan henkilökohtaisia tukisuunnitelmia jokaiselle henkilölle, jolla on vakava vamma.

Vakavasti vammaiset ⁴ ovat oikeutettuja saamaan seuraavia kuntien tarjoamia palveluita henkilökohtaisten tukisuunnitelmien mukaisesti:

- kuljetuspalvelut
- palveluasuminen (kotihoito/tuettu asuminen)
- henkilökohtainen avustaja
- päiväkeskustoiminta
- kodin kunnostuspalvelut
- apuvälineet kotiin

Kunnat ovat veloitettuja tuottamaan edellä mainittuja palveluita, mutta jotkut muut palvelut eivät ole saatavilla kaikissa kunnissa, koska ne ovat riippuvaisia kunnan taloudellisesta tilanteesta:

- kuntoutusneuvonta
- kulttuurillinen integraatio
- päivittäisiin toimintoihin tarvittavien työkalujen, koneiden ja laitteiden korvaaminen
- korvaukset ylimääräisistä vaatekuluista
- korvaukset erikoisruokatarpeista
- muut Säädöksen tarkoituksen noudattamiseen tarvittavat palvelut ja tuki.

Sosiaalivakuutuslaitos KELA korvaa kuntoutuksen, jokapäiväisen elämän tueksi heille, joilla on vakavia vammoja ja jotka ovat alle 65-vuotiaita.

Edellä mainittujen palveluiden lisäksi kunnat tarjoavat myös erikoispalveluita kehitysvammaisille henkilöille kehitysvammaisten erityishuollosta säädetyn lain 519/1977 mukaisesti, sisältäen:

- asumispalvelut
- perhehoidon

³Vain 400–500 kehitysvammaista (2 %) tekevät työtä tavanomaisten työehtojen mukaisesti.

⁴Vakavasti vammaisen henkilö (mukaan lukien muttei rajoittuen kehitysvammaisiin henkilöihin) määritellään henkilöksi, joka pitkäaikaisen tai kehittyvän vamman tai sairauden takia tarvitsee välttämättä ja toistuvasti toisen henkilön apua päivittäisiin toimintoihin, työhön, koulutukseen ja harrastuksiin, eikä hänen rajoituksensa ole ensisijaisesti ikääntymisen aiheuttamia.

- hoito laitoksessa (deinstitutionalisoitumisprosessi on meneillään ja suunnitelman mukaan kaikki henkilöt ovat muuttaneet pois laitoksista vuoteen 2020 mennessä)
- työtoiminnassa ja päiväkeskuksissa.

Vammaisjärjestöt auttavat vammaisia henkilöitä löytämään ja käyttämään heille tärkeitä palveluita.

Pitkäaikainen laitoshoido ja intervallihoito

Erityisesti vammaisille henkilöille tarkoitettuja kunnallisia asumispalveluita on monia. Nämä voivat olla tuettua asumista, palveluasumista ja laitoshoidoa lueteltuna kevyimmästä intensiivisimpään tukimuotoon. Yleensä kehitysvammaisten palvelut erotellaan palveluista, jotka on tarkoitettu henkilöille, joilla on muun tyyppinen vamma. Suuri osa ryhmä- ja palvelukodeista sekä päiväkeskuksista toimivat voittoa tavoittelemattomien yhdistysten johdolla. Osa niistä on paikallisia ja osa kansallisia. Osa niistä kuuluu voittoa tavoittelemattomille palveluntuottajille. Hallituksen mukaan Päätös kehitysvammaisten itsenäisen asumisen ja palveluiden turvaamisesta vuodelta 2012 sisältää ajatuksen, jonka mukaan kehitysvammaisten laitokset suljetaan vuoteen 2020 mennessä. Vammaiskäytännöt pyrkivät niiden sijaan edistämään vammaisten henkilöiden itsenäistä asumista. Kunnat järjestävät uudelleensijoituskoulutusta vammaisille henkilöille sekä heidän perheenjäsenilleen, kun he siirtyvät asumaan itsenäisemmin kevyemmin tuettuun asuntoon. Vuoden 2016 lopussa 795 henkilöä asui yhä laitoksissa. Heistä 131 oli alle 18-vuotiaita vammaisia nuoria ja lapsia. Jotkut laitokset ovat voittoa tavoittelemattomien järjestöjen hoitamia, mutta useimmat ovat kunnallisia.

Taulukko 1. Kehitysvammaisten asuminen 31.12.2016. Lähde: THL 2017)

	<18 vuotta	18–29 vuotta	30-49 vuotta	50-64 vuotta
Laitoshoido	191	220	219	209
Ympäri vuorokautinen	213	1713	2736	2348
Palveluasuminen	3	394	719	578
Tuettu asuminen	2	419	609	474
Yhteensä	409	2746	4283	3609

Vapaa-ajan ja sosiaalisen elämän tukeminen

Kuntien urheilu- ja kulttuuritoimet tuottavat erilaisia harrastusmahdollisuuksia kaikille, mukaan lukien vammaiset. Myös vammaisjärjestöt järjestävät monenlaisia harrastuksia ja aktiviteetteja.

Suomen Vammaisurheilu ja -liikunta ry (VAU) on kattotason kansalaisurheilujärjestö vammaisille Suomessa, ja se järjestää esimerkiksi erilaisia urheilu- ja treenitapahtumia.

TULEVAISUUDEN TRENDIT

Useimmat vammaispalvelut Suomessa ovat kuntien järjestämiä (”sisäisinä” palveluina), mutta useilla vammaispalvelualueilla voittoa tavoittelemattomilla järjestöillä on ollut tärkeä rooli. Esimerkiksi, suuri osa ryhmä- ja palvelukodeista sekä päiväkeskuksista toimivat voittoa tavoittelemattomien yhdistysten johdolla. Osa niistä on paikallisia ja osa kansallisia. Viime aikoina voittoa tavoittelemattomista palveluntuottajista on tullut yhä tärkeämpiä Suomen sosiaali- ja terveydenhuollossa. Suuret yksityiset yhtiöt ovat olleet kiinnostuneita enimmäkseen muista sosiaalihuollon alueista, kuten vanhustenhoidosta, jossa palvelun tarve on paljon suurempaa, mutta pienemmät voittoa tavoittelemattomat järjestöt ovat myös alkaneet rantautua vammaispalveluiden alalle.

Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakenteen uudistus (SOTE-uudistus) on nykyhallituksen tärkein prioriteetti, jota on valmisteltu Suomessa vuosikautia. Eduskunta on valmistellut tämän uudistuksen vahvistusajaksi vuoden 2018 kevään ja kesän. Suunnitelmien mukaan uudistus muuttaa kaiken sosiaali- ja terveydenhuollon hallintorakenteen vammaispalvelut mukaan lukien, ja uudistuksen pitäisi astua voimaan 1. tammikuuta 2020. Tällä hetkellä 311 kuntaa ovat vastuussa näiden palveluiden hallinnasta, mutta vastuu siirretään 18 maakuntahallitukselle vuodesta 2020 eteenpäin. Uudistuksen odotetaan vähentävän julkisten kustannusten (odotettua kasvua) 3 miljardilla eurolla vuoteen 2029 mennessä, mutta monet sosiaali- ja terveydenhuoltoalan asiantuntijat ovat arvioineet tämän tavoitteen epärealistiseksi. SOTE-uudistuksen lisäksi nykyhallitus tavoittelee vammaispalveluiden kustannusten vähentämistä 61 miljoonalla eurolla, mikä vaikeuttaa edelleen sellaisen tuen saatavuutta, joka sopii vammaisten henkilöiden ja heidän perheidensä yksilöllisiin tarpeisiin. SOTE-uudistuksella pyritään lisäämään merkittävästi voittoa tavoittelemattomien palveluntuottajien osuutta sosiaali- ja terveydenhoidossa ottamalla käyttöön asiakkaan valinta -mallin (nimeltään ”valinnanvapaus”). Vammaisaktiivit ja tutkijat ovat esittäneet kritiikkiä palveluiden lisääntyntä yksityistämistä kohtaan sekä nykyistä tarjouskäytäntöä kohtaan, joka johtaa usein esimerkiksi ryhmäkotipalvelutarjoajien vaihtumiseen ja vammaisten ihmisten ja heidän perheidensä arjen häiriintymiseen. Sote-uudistuksen suunnitelmat sisältävät henkilökohtaisten budjettien ja asiakkaan valinnanvapauden käyttöönoton. Molemmista on käyty keskustelua, koska ne voivat sisältää sekä positiivisia muutoksia että myös riskejä vammaisille henkilöille.

Lisäksi vammaispalvelulaki on parhaillaan uudelleentarkastelussa: tavoite on yhdistää nykyinen Vammaispalvelulaki 380/1987 ja Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 519/1977. Uusi Vammaispalvelulaki vahvistetaan myös keuhällä 2018 ja otetaan käyttöön tammikuussa 2020 yhtä aikaa SOTE-uudistuksen kanssa. Nykyisin aivovammaiset ja autistiset henkilöt sekä henkilöt, joilla on neuropsykiatrisia sairauksia, erityisesti lapset ja nuoret ovat jatkuvassa vaarassa jäädä Suomen sosiaali- ja terveystalvujärjestelmän ulkopuolelle erilaisten ja usein kapeakatseisten vammaisuuden käsitteiden tulkintojen takia eri kunnissa. Samalla tarvitaan lakiuudistusta, jolla varmistetaan, että palvelut perustuvat yksilöllisiin tukitarpeisiin. SOTE-uudistuksen lisäksi nykyhallitus tavoittelee nyt kuitenkin vammaispalveluiden kustannusten vähentämistä, mikä vaikeuttaa edelleen sellaisen tuen saatavuutta, joka sopii vammaisten henkilöiden ja heidän perheidensä yksilöllisiin tarpeisiin.

Tällä hetkellä Suomessa on meneillään monia kehityshankkeita, jotka vaikuttavat merkittävästi tulevaisuuden vammaispalveluihin. SOTE-uudistuksessa pyritään ottamaan käyttöön asiakkaan valinnanvapaus ja henkilökohtaiset budjetit, jotka tuovat uusia osia vammaispalveluihin Suomessa. Viime aikoina voittoa tavoittelemattomista palveluntuottajista on tullut yhä tärkeämpiä Suomen sosiaali- ja terveydenhuollossa. Suuret yksityiset yhtiöt ovat olleet kiinnostuneita enimmäkseen muista sosiaalihuollon alueista, kuten vanhustenhoidosta, jossa palvelun tarve on paljon suurempaa, mutta pienemmät voittoa tavoittelemattomat järjestöt ovat myös alkaneet rantautua vammaispalveluiden alalle. Samalla hallitus leikkaa vammaispalveluiden rahoitusta, ja samanlainen suuntaus on menossa myös paikallisella tasolla. Yleinen suuntaus on kaupallisten (ja voittoa tavoittelemattomien) osallisuuden kasvattaminen ja kunnallisen osallisuuden vähentäminen kohti asiakkaan valinnanvapautta ja henkilökohtaisia budjetteja.

Suomi on valmistele massassa ensimmäisenä valtione UNCRPD:n käyttöönotosta YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitealle. Ilmoitus on suunniteltu lähetettäväksi kesäkuuhun 2018 mennessä. Hallitus suunnittelee myös esittelevän uuden itse määräämis lain eduskunnalle keuhällä 2018. Tammikuussa 2018 astui voimaan uusi rakennusten esteettömyyttä koskeva laki. EU:n esteettömyyttä koskeva direktiivi ohjaa verkkosivustojen esteettömyyttä, ja direktiivi siirretään kansalliseen lainsäädäntöön. Eduskunta keskustelee asiasta keuhällä 2018.

TIETOLÄHTEET

- Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 519/1977, Perusopetuslaki (628/1998), Helsingin kaupunki (2018). Vammainen lapsi. Saatavilla osoitteesta: <https://www.infopankki.fi/en/living-in-finland/health/disabled-persons/disabled-child> (Päivitetty 5.1.2018)
- Vammaispalvelulaki 380/2017 Eurofound (2017) Suomi: Suuri terveydenhuollon ja sosiaalipalveluiden uudistus menossa. Saatavilla osoitteesta: <https://www.eurofound.europa.eu/observatories/eurwork/articles/finland-major-reform-to-healthcare-and-social-services-underway> (Päivitetty 4.10.2017)
- Finland, Government Resolution on Securing Individual Housing and Services for Persons with Intellectual Disabilities, 8 November 2012. Saatavilla osoitteesta: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/71490>
- Helsingin kaupunki (2018). Työllisyys. Saatavilla osoitteesta <https://www.hel.fi/helsinki/fi/kaupunki-ja-hallinto/yritykset/tyollisyys/> (Päivitetty 15.1.2018)
- Kehitysvammaliitto (2016). Työnantajien kokemuksia kehitysvammaisista työntekijöistä. Saatavilla osoitteesta: http://www.kehitysvammaliitto.fi/wp-content/uploads/tyonantajien_kokemuksia_kehitysvammaisista_tyontekijoista.pdf
- STM (päiväyksetön) Vammaisten palvelut ja tuki. Saatavilla osoitteesta <http://stm.fi/en/disability-services>
- THL (2015). Avustaja- ja tulkitsemispalvelut koulussa. Saatavilla osoitteesta: <https://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/lapset-perheet/kouluikäinen-lapsi/avustaja-ja-tulkitsemispalvelut-koulussa> (Päivitetty 30.7.2015)
- THL (2016). Itsenäinen elämän tuki. Saatavilla osoitteesta: <https://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/itsenaisen-elaman-tuki> (Päivitetty 14.11.2016)
- THL (2015). Kiintymyssuhteen merkitys ja sen tukeminen. Saatavilla osoitteesta: <https://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/lapset-perheet/pieni-lapsi/kiintymyssuhde> (Päivitetty 30.7.2015)
- THL (2017). Kotihoito ja sosiaalihuollon laitos- ja asumispalvelut 2016. Saatavilla osoitteesta: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135607/Tr42_17.pdf?sequence=4
- THL (2015). Kouluikäinen lapsi. Saatavilla osoitteesta: <https://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/lapset-perheet/kouluikäinen-lapsi> (Päivitetty 30.7.2015)
- THL (2015). Koulumatkat ja koulukuljetus. Saatavilla osoitteesta: <https://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/lapset-perheet/kouluikäinen-lapsi/koulumatkat-ja-koulukuljetus> (Päivitetty 30.7.2015)
- THL (päiväyksetön). Sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveydenhuollon uudistus Suomessa. Saatavilla osoitteesta: <https://www.thl.fi/web/social-welfare-and-health-care-reform> (päiväyksetön)
- THL (2018). Työllistyminen ja toimeentulo. Saatavilla osoitteesta: <https://www.thl.fi/fi/b/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/vahemmistot/vammaisuus/tyollistyminen> (Päivitetty 4.1.2018)
- THL (2015). Vammaisen lapsen tukeminen esiopetuksessa. Saatavilla osoitteesta: <https://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/lapset-perheet/pieni-lapsi/vammaisen-lapsen-tukeminen-esiopetuksessa> (Päivitetty 30.7.2015)
- THL (2015). Vammaisten lapsen tukeminen varhaiskasvatuksessa. Saatavilla osoitteesta: <https://www.thl.fi/fi/b/vammaispalvelujen-kasikirja/lapset-perheet/pieni-lapsi/vammaisen-lapsen-tukeminen-varhaiskasvatuksessa> (Päivitetty 9.7.2015)
- THL (2015). Yhdenvertaiset harrastamisen mahdollisuudet. Saatavilla osoitteesta: <https://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/lapset-perheet/yhdenvertaiset-harrastamisen-mahdollisuudet> (Päivitetty 30.7.2015)
- THL (2015). Yleislaki ja erityislaki. Saatavilla osoitteesta: <https://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/palvelujen-jarjestamisprosessi/yleislaki-ja-erityislaki> (Päivitetty 30.7.2015)
- YLE (2015). Vammaisille ja osatyökykyisille tavoitellaan lisää työtä kärkihankkeen avulla. Saatavilla osoitteesta: <https://yle.fi/uutiset/3-8477815> (Lähetetty 24.11.2015)

Tämä tietolomake on valmisteltu osana EASPD "Reaching Out" -työohjelmaa vuonna 2017.

Laadittu Euroopan unionin työllistymisen ja sosiaalisen innovaation taloudellisella tuella "EaSI" (2014–2020)

Copyright © EASPD 2018. Kaikki oikeudet pidätetään Mitään osaa tästä julkaisusta ei saa tuottaa uudelleen, tallentaa tai syöttää tiedonhakujärjestelmään ilman tekijänoikeuksien omistajan etukäteislupaa.